

(Esse)

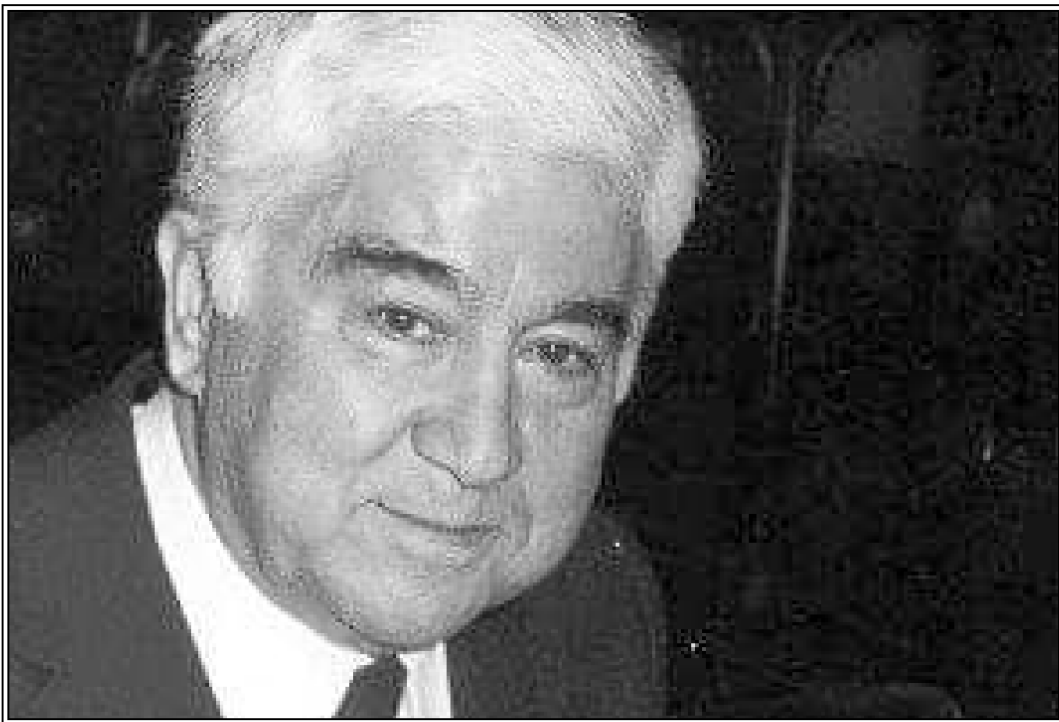
Xəbəri – Əziz Nesinin öldüyünü baqqalda dalğın-dalğın qəzetlərə baxarkən gördüm. Fəqət iki saat əvvəl evdə həmin qəzeti oxumuşdum, bu xəbər orda yox idi. Alış-verişimi etdim, əlimdəki plastik torbalarla ofisimə girdim: plastik torbaları divana yox, mətbəxə qoymalı, ciblərimi boşaltmalı, qol saatımı çıxarmalı, faks maşınına göz atmalıydım, amma yerimdə donub qalmışdım. Ağlamağa başladım. Tez-tez ağlayan deyiləm. Özümə təəcübləndim, əsəblərimin pozucu olduğunu, qəzəbli olduğumu və buna bənzər şeylər düşündüm, amma ağımda tamam başqa şeylər vardı. Faks maşınındakı kağız bu yazını elə indi yazma biləcəyimi deyirdi. Masaya

əvvəlcə bizə "Biz adam olan deyilik" dedizdirir, sonra isə məhəlləmizə amerikalı misafir gələndə gənclərimizi qonağın girdiyi evin pəncərəsi altına toplayıb İstiqlal Marşı oxutdururdu. Əziz Nesin kitablarında bu kövrəkliyin və bir gün asanlıqla, hiyləgərcəsinə, kəsə yolla bu kövrəklikdən xilasolma ümidinin hər rəngini, hər simptomunu, hər nəticəsini, hər qəribəliyini bizə böyük zövqlə ifadə edirdi. Uşaqlıqda onun hekayələrini oxuyanda İstanbul və bütün Türkiyənin gündəlik həyatındakı kolorit, avtobus qapısının necə açılacağından, ictimai tualetlərin seyrəkliyinə qədər küçə müşahidələrin, tikiş maşınından qarşoka, qazandan ütüyə kimi ev əşyalarının canlılığı, bizi tez-cə ələ verən dil və nitq verdişlərimiz, qaynana-

hər cinsdən, hər xarakterdən insanlar, eynilə bəzi Osmanlı surnamələrində olduğu kimi onun kitablarında öz əksini tapıb. Heç bir türk yazıçısı bu 30 illik dönmədəki İstanbul həyatının detallarına Əziz Nesinin göstərdiyi qədər əhatəli və ağıllı diqqət göstərməyib. Əziz Nesinin romandan daha çox qısa hekayə yazması, onu həyatdan birbaşa aldığı materialı böyük bir əhvalatın içinə bütöv şəkildə bağlamaqdan xilas etməsi və beləcə, maraqlandıqı, sevrək və ağıllı formada ifadə edə biləcəyi hər şeyi yazıya çevirə bildiyi. **Kitablarını təzədən oxuyanda, vərəqləyəndə – bunu tez-tez edirəm – ən çox onun gündəlik həyatın hər detalına, hər mövzuya belə tez gərə bilməyənə heyranlıram. Bir də bu qədər asan oxuna bilmə-**

Amma işləmək onun üçün ürək yanğısından çox həyatın qəddarlığına qarşı inada, həyata qarşı qazanılmış bir qələbəyə çevrilmişdi. Ən pis zamanlarda belə onu edilməsi mümkün şeyləri araşdırmağa təşviq edən ümid də, ağıllı düşmənlərini heyran qoyan cəsəret və özünəinam da, düşünürəm ki, öz gücünü tanımaqdan irəli gəlirdi. Daim işləyə bildiyi üçün və bəzi insanların cihazlara, bəzilərinin sevgiyə inandığı kimi o yazıya inandığı üçün, həyatın mənası və məqsədi onun gözündə həmişə par-par parıldadı. Buna görə də başqalarının qararsız qaldığı, gördüklərinə inanmadığı, ayrı dostların və ya dəstələrin şahidliyini, yaxud dəstəyə ehtiyac duyub çaş-baş qaldığı vaxtlarda, o öne çıxıb özünəinamla ilk reaksiyanı verirdi. Düşündüyünü açıq-aydın ifadə etmək imtiyazının ancaq cəsurlara buraxıldığı bir ölkədə Əziz Nesin çox az yazıçıya nəsib olan cəsəretin ləzzətini alırdı. Özü susanda, başqalarının da susduğunu, ya da səsinin eşidilmədiyini anlayır, cəsəretinin başqalarında haqlı və faydalı bir utanc hissi yaratdığını görürdü. Düşünməklə cəsəretin yavaş-yavaş bir-birinə qarışdırıldığı ölkədə düşüncədən qabaq cəsəreti hərəkətə keçirmək lazım olduğunu anlayır və başqaları deyəndə vecə alınmayan xeyli şeyin o dilləndə bu və ya digər şəkildə aktivləşdiyini bilirdi. Xeyli ictimai dərdin təbii bir təslimçiliklə dövlət tərəfindən həll olunmasını gözləmək kimi, intellektual və siyasi həyatla əlaqədar bütün problemlərin də oxşar şəkildə, elə bil, etibarnamə ilə özü kimi olanlara, bəzən isə tək-cə öz boynuna düşdüyünü hiss edirdi. Qısa hekayələrində cəsər yazıçıya daha çox cəsəret təklif edən, ondan daha da irəli getməsinə istəyən, onu ölçüsüz-cəsinə tərifləyən, amma özü nə et, nə balıq olan, səsinə heç vaxt çıxarmayan və təndaş tiplərindən xeyli bəhs edib. **Mən də çoxları kimi, onun açıqsözlülüüyü və yaradıcı dəli-sovluğunun doğurduğu cəsəret, şərəf məsələləri ilə bəzən həyəcanlı şəkildə maraqlansam da, mənə ona bağlayan əsas şeyin, bəzən xəstəlik də-rəcəsinə çatan marağımın kökündə onun yazıçılığı, yazıçılıq intizamı durur. Hər şeyi yazmaq istəyi! Arxada böyük bir əsər qoymaq ehtirası! Hamının bildiyi, amma bildiyini bilmədiyini həqiqətləri parlaq şəkildə, bir cəhdə deyə bilmək xeyalığı Bütün bunları kitablara, kitab rəflərinə daşımaq zövqüq Həmişə xeyal etmişəm ki, Əziz Nesinin və onun necə işlədiyini öyrənməkdən zövq aldığım gündəlik məişət verdişlərinin – gizlətməyin, yığmağın, dosyələşdirməyin, bir gün karıma gələr deyə qırağa qoymağın, yazıya optimist və faydaçı rakursdan yanaşmağın arxasında bu istəklər durur. O bütün bunları səbrlə, çalışqanlıqla, həvas və ləzzətlə edərək, ortalığa modern türk ədəbiyyatında taybarabəri olmayacaq qədər gəniz, əhatəli, zəngin və oxunması ləzzət verən əsərlər qoydu. Həmişə qəzəbli və həmişə gülməyən əsərlər.**

Əziz Nesin ölən gün...

oturdum. Əziz Nesini ilk dəfə görəndə səkkiz yaşındaydım. Ankaradakı "Bilgi Kitabevi"ndə kitablarını imzalayırdı. Anam qardaşımın məni həmin kitab evinin olduğu Sakarya prospektinə alış-verişə aparmışdı. Orda bazarın səs-küyündən və erkən düşən payız axşamının qaranlığından uzaqda, arxada bir yerdə, cazibəli və güvənli kitab qoxusu içindəki insanların arasında bir adam kitablarını imzalayırdı. Gələcəkdə mən yazıçı olacaqdım. Evimizdə onun kitabları oxunardı, mən də oxumağa başladım. Türkiyənin necə bir yer olduğunu, burada yaşayanların necə insanlar olduğunu erkən yaşda həyatdan və qəzetlərdən öyrəndiyim qədər ondan da öyrəndim. Hamımızın həyatında böyük, dərin bir yaraya bənzəyən çatışmazlıq vardı. Bunun ruhi bir ağrı kimi fərqləndiydik, amma uşaqlar kimi ört-basdır etməyə, malalamağa, milli bir qürurla cilalamağa, hətta bilə-bilə seçdiyimiz xüsusiyyət kimi onunla öyünməyə də hazır idik. Kənara atılmışlığımızın, yoxsulluğumuzun və bir-birimizə qarşı qəddarlığa gedib çıxan rəhmsizliyimizin arxasında da bu çatışmazlığın, bir növ xamlığın və qəzəbin olduğunu sezirdik. Həyatın hər detalında, günün hər saatında özünü yadırmıza salan bu fağırılıq və qəzəb

lar, təqaüdümlər, uşaqlar, pişiklər, şəhəri şəhər edən bütün o ailələr, həyatlar, dükanlar və dövlət idarələri ən xırda detalına qədər mənəm gözümdə dərin bir gerçəklik duyğusu ilə canlanırdı. Sonrakı illərdə də dənə-dənə qayıdıb yenidən oxuduğum bu hekayələr, ordan-burdan vərəqləyərək, çox vaxt da əngözlənilməz anda gülərək xatırladığım bu kitablar, hər dəfə mənə Əziz Nesindəki diqqətin və müşahidə gücünün bitib-tükənməz diriliyinə, oynaqlığına, müxtəlifliyinə qibtə hissi yaradırdı. Onun ən böyük uğuru da budur: dünya ədəbiyyatında yaşadığı şəhərin və ölkənin həyatına, insanlarına bütün detalları ilə bu dərəcədə şahidlik edən və bu qədər də rahat oxunan çox az yazıçı var. Xüsusilə "Demokrat Partiyası"nın hakimiyyətdə olduğu ilk illərdən başlayaraq, 70-ci illərin sonuna qədərki 30 illik dövrün İstanbul və Anadoludakı bütün qəhrəmanları – bütün idarə məmurları, yeni zənginlər, işsizlər, fırıldaqçı siyasətçilər, taksi şoferləri, sosyete qadınları, əsgərlər, hərbi çevrilmiş istəyənlər, məhkumlar, cinayətkarlar, namus düşmənləri, pavilyon qadınları, kənd muxtarları, futbolçular, ziyalılar, ağalar, şeyxlər, imamlar, xırda-vaççılar, dələduzlar, oğrular və ağla gələ biləcək hər peşədən,

sinə, hər növdən oxucunun diqqətini çəkəcək marağ unsürünü daim diri tuta bilməsinəg Billirəm ki, bu böyük yaradıcılığın arxasında yazıçılığın təsirlənməkdən çox zəhmətlə, işləməklə bağlı olduğunu başa düşən hamının görəcəyi kimi, bənzərsiz bir yazmaq enerjisi və istəyi var. Əziz Nesin həmişə, hər vəziyyətdə daim yazardı; o, qərara gəlmişdi ki, yaradıcılığının əksər hissəsində mətbəələrin və çap maşınlarının hərəkətinə çatmaq məcbur olsa da, bu, yazılarının dəyərindən vaz keçmək üçün bəhanə deyil. Bir dəfə birlikdə Fransaya səyahət etmişdik. Bir otele girdik, yanaşı otaqlara yerləşdik. Üç-dörd dəqiqə sonra, hansısa bəhanə ilə qapısını döydüm, qapını açanda gördüm ki, əlində qələm var. Xatırlayıram ki, qapını açanda qələmi niyə masaya qoymayıb əlində qələmlə qapını açması haqda uzun-uzun düşünmüşdüm. Sonralar köhnə bir köşə yazısında, əski və unudulmuş köşə yazarlarından olan Mahmud Sadiqdən bəhs edən bir cümlənin Əziz Nesinin beyninə necə "mismarlandığını" oxuyacaqdım: "Mahmud Sadiqin əlində qələm altıncı barmaq olmuşdu." Həmin yazısına belə davam edirdi: "Nə vaxt bu bənzətməni xatırlasam, əlimdəki qələmə baxıram, ürəyim yanır."

Orxan Pamuk
Uyğunlaşdırı: Qismət